

1.01 Izvirni znanstveni članek

UDK 94(497.4Griže)"1969"

Prejeto: 11. 9. 2017

Hana Habjan

mag., višja arhivistka, Zgodovinski arhiv Ljubljana, Mestni trg 27, SI-1001 Ljubljana
E-pošta: hana.habjan@zal-lj.si

Zgodba treh bork: Mete, Ivanke in Nade.

Spor pri preimenovanju šole v Grižah leta 1969

IZVLEČEK

Poleti 1969 je v okviru rubrike Irene Špenko v časopisu Pavliha izšla pesem »Od Griž pa do Žalca« brez podpisa. Za pesmijo je stala pesnica Meta Rainer, 65-letna upokojena učiteljica, ki se je na sodišču zaradi petkitične pesmi soočila z Zvezo združenj borcev NOB Občine Žalec in sodni boj tudi dobila. V prispevku gre za zgodbo o družbeno-kritični pesnici iz socialističnega obdobja in preimenovanju vzgojno-izobraževalnih zavodov po vojnih herojih ter odstranitvah njihovih imen oziroma za zgodbo o boju med taboroma dveh padlih partizank – Nade Cilenšek na eni strani in Ivanke Uranjek na drugi.

KLJUČNE BESEDE

Meta Rainer, Nada Cilenšek, Ivanka Uranjek, Rudi Cilenšek, Osnovna šola Griže, Griže, ZZB NOB Žalec

ABSTRACT

**THE STORY OF THREE FEMALE FIGHTERS: META, IVANKA AND NADA.
CONFLICT REGARDING RENAMING OF A SCHOOL IN GRIŽE IN 1969**

In the summer 1969, the Slovene satiric newspaper Pavliha published an anonymous poem »Od Griž pa do Žalca«. Author of the poem was poet Meta Rainer, a 65-year old retired teacher who, because of the poem, fought a legal battle with the Union of the Associations of Fighters of the National Liberation Movement of Slovenia of the Community Žalec and won. This paper presents a story of sociocritical poet of the socialist era and renaming of educational establishments after war heroes and removal of their names – i.e., the story of a battle waging between the camps of two fallen female partisans Nada Cilenšek on one side and Ivanka Uranjek on the other.

KEY WORDS

Meta Rainer, Nada Cilenšek, Ivanka Uranjek, Rudi Cilenšek, Primary school Griže, Griže, Union of the Associations of Fighters of the National Liberation Movement of Slovenia of the Community Žalec

Satirični časopis *Pavliha*¹ je bil že pred letom 1969 večkrat v sodnih sporih zaradi svojih objav – v 50. letih 20. stoletja je bilo proti njemu vloženih 85 tožb; izgubil je samo eno – ne nazadnje tudi zato, ker se je jugoslovanska oblast zavedala potrebe po ventilih »za sproščanje družbenih napetosti«.² Leta 1969 je bil *Pavliha* ponovno na udaru – tokrat posredno, ko je Zveza združenj borcev NOB Občine Žalec 30. oktobra 1969 na Okrožnem sodišču v Celju vložila zasebno tožbo zoper pesnico Meto Rainer³ zaradi kazenskega dejanja obrekovanja, storjenega s tiskom, po členu 169/I in II Kazenskega zakonika. Zasebni tožilec je pesnici očital, da je z anonimno objavo pesmi »Od Griž pa do Žalca« v tedniku *Pavliha* št. 32 z dne 6. avgusta 1969 na strani 17 škodila časti in dobremu imenu Zveze borcev.⁴ Meti Rainer je bila s strani odvetniške pisarne M. Medved, J. Jarh, V. Pukl in R. Markovič iz Celja ponujena možnost, da javno prekliče objavljeno pesem,⁵ kar pa je pesnica zavrnila.⁶ Posledično je Zveza združenj borcev NOB 29. oktobra 1969 podpisala obtožnico zoper Meto Rainer.

Od Griž pa do Žalca

Od Griž pa do Žalca
je lepo polje,
Grižani si šolo
moderno grade.

Je stara nosila
Ivanke ime,
a novo krstiti
drugače žele:

Nam Nada spodrine
Ivanko, ojoj!
Med blokoma dvema
razvname se boj!

Ivanko in Nado
pa družijo pokoj,
za nju že končan je
s sovražnikom boj.

Obe za svobodo
preliti sta kri,
ta šola je zrasla
iz njune krvi!⁷

Prvotna griška osnovna šola je bila zgrajena leta 1838, tako leta 1969 ne po svoji velikosti ne po funkcionalnosti ni več ustrezala potrebam učencev v Grižah. Vprašljiva je bila tudi varnost poslopja – strokovna komisija za pregled stavbe je po besedah Karla Podvršnika, cestnega nadzornika cestno komunalnega podjetja v Žalcu, učencem že leta 1965 prepovedala hkrati vstajati zaradi nevarnosti nenadne zrušitve stavbe. Starši so posledično v skrbi za otroke ogorčeno zahtevali novo šolsko poslopje, saj je bilo staro preveč dotrajano za obnovo. Oddelek prvošolčkov je bil nastanjen v opuščeni gostilni, kjer pa ni bilo sanitarij, zato so bili prisiljeni hoditi do šole, kar pa je

Doprsna kipa Nade Cilenšek (v ospredju) in Ivanke Uranjek pred Osnovno šolo Griže (foto: Hana Habjan).

¹ *Pavliha*: zabavno-satirični list za resno zafrkancijo. Strahovića: Ars nova ustvarjalna skupnost. Časopis je izhajal v letih 1944–1999.

² Lesničar – Pučko, *Satira, če je blaga, ni več resnična satira*, el. vir: <https://www.dnevnik.si/1042617962> [1. 9. 2017].

³ Meta Rainer: 1904, Ptujška Gora – 1995, Polzela. Mladinska pesnica in prevajalka, poučevala med drugim v Braslovčah, na Polzeli in v Žalcu, kjer se kot predmetna učiteljica leta 1962 upokoji. Objavljala je v *Pavlihi*, *Cicibanu*, tržaškem *Galebu* in celovškem *Mladem rodu*. Prejela je najvišja občinska in Savinova kulturna priznanja (1977, 1982). Piliš, *Meta Rainer*. El. vir: <http://www.celjskozasavski.si/osebe/rainer-meta/172/> [10. 9. 2017]. V virih in literaturi je priimek Mete Rainer večkrat zapisan z j – Rajner, vendar se je tako Meta kot njena družina podpisovala z i-jem, torej Rainer. Pri navajanju virov in citatih, kjer je priimek pisan kot Rajner, bo avtorica prispevka ohranila navedeno obliko, sicer bo pisan izvirno, torej Rainer.

⁴ SI_ZAC/0609, Spis K 108/69, Zasebna tožba, 29. 10. 1969, fol. 1v.

⁵ SIKZAL, Zbirka Meta Rainer, 21.2.3, dopis, 24. 9. 1969.

⁶ SIKZAL, Zbirka Meta Rainer, 21.2.4, dopis uredništvu *Pavlihe*, 4. 10. 1969; 21.2.5, dopis tov. Černičevi, 1. 11. 1969; 21.2.8, dopis tajništvu organizacije ZB Žalec, 13. 4. 1970.

⁷ Rainer, *Od Griž pa do Žalca*, str. 17. V časopisu je pesem anonimna.

bilo za sedemletnike občasno predaleč. Na koncu so pouk izvajali kar na petih različnih lokacijah. Grižani so se že več let trudili za novo šolsko poslopje in so poleg sredstev, ki jih je namenila Občinska skupščina Žalec, sami dodali še les, samoprispevek in prostovoljno delo. Poleti 1968 so pričeli z gradnjo šole, ki so jo slovesno odprli v nedeljo, 31. avgusta 1969, obenem pa so izdali še publikacijo ob 130-letnici šole. Nova šola je imela poleg 13 učilnic, kabinetov in knjižnice še šolsko kuhinjo in telovadnico, objekt pa je bil centralno ogrevan. Na slavnostni otvoritvi sta govorila ravnatelj Franc Smrdelj in Vlado Gorišek, vodja odbora za gradnjo šole, dva dni kasneje pa je sledil literarni večer slovenskih književnikov, na katerem je poleg Franceta Bevka, Antona Ingoliča, Daneta Zajca in drugih sodelovala še pesnica Meta Rainer. V nedeljo je igrala godba na pihala iz Liboj, šolski pevski zbor pa je zapel nekaj pesmi.⁸ Do tu vse lepo in prav, a vprašamo se lahko, koliko šepetanja je bilo med številnimi krajani, ki so se zbrali na otvoritvi, in pomenljivih pogledov med učitelji, ko so slovesno odprli Osnovno šolo Nade Cilenšek Griže. Vprašamo se lahko, ali je bil tisti večer tam tudi Rudi Cilenšek, oče pokojne Nade ter predsednik občinske Zveze združenj borcev Žalec, ki je podala predlog za preimenovanje šole.

Zveza združenj borcev NOB Občine Žalec je v vloženi obtožnici utemeljevala, da je v pristojnosti občinskega odbora Zveze borcev NOV Žalec predlaganje imen novoustanovljenih šol in drugih ustanov po padlih borcih z lokalnega območja, zaradi česar je 13. maja 1969 svoj predlog za poimenovanje šole po Nadi Cilenšek posredovala Skupščini občine Žalec. Do tedaj se je šola v Grižah imenovala izključno Osnovna šola Griže, medtem ko se je griški pionirski odred poimenoval po Ivanki Uranjek, katere ime

sta nosila že VVZ v Celju in ulica v Žalcu,⁹ je trdil zasebni tožilec. Pesnica je po trditvah Združenja borcev v pesmi navajala neresnice o preimenovanju šole; tako je prikazovala, da se je šola že imenovala po partizanki Ivanki Uranjek, s čimer je bil s preimenovanjem spomin nanjo okrnjen, plaz očitkov pa je padel na zvezo samo.¹⁰ Ali pri predlogu za preimenovanje šole po partizanki Nadi Cilenšek govorimo o ljubezni očeta do hčere, ki jo je izgubil vse prežgodaj – kot 19-letno dekle v Kandršah pri Moravčah –, ali o političnem funkcionarju, ki je preko hčere skušal utrditi spomin na aktivizem svoje družine in žrtve, ki jih je utrpela med vojno?

Nada Cilenšek se je rodila leta 1925 v Migojnicah. Ko je izbruhnila vojna, je hodila v celjsko gimnazijo, po napisni akciji s 6. na 7. julij¹¹ 1941 pa je z vso družino odšla v partizane. Poleg očeta Rudija sta v aktiven boj proti okupatorju stopili še mama Julijana – Julka in Nadina 11-letna sestra Laura.¹²

Nadina starša Rudi in Julijana s partizanskima imenoma Vrankar (tudi Urankar) in Betka sta odigrala izjemno aktivni vlogi pri gradnji odporniške mreže v okolici Celja.¹³ Rudija, rojenega leta 1906 v Migojnicah, je na pot aktivizma popeljalo delo v rudnikih Liboje in Zabukovica, zaradi česar se je vključil v delavski društvi Svoboda in Vzajemnost, leta 1935 pa še v partijo, kar ga je stalo službe v Libojah. Po začetku okupacije se je vključil med borce Savinjske čete in kasneje v Štajerski bataljon, s katerim je sodeloval pri zavzetju Šoštanja. Leta 1942 je prevzel naloge terenskega aktivista za levi breg Savinje, med vojno je opravljal tudi funkcijo sekretarja žalskega okraja. Franc Rozman in Dušan Kraigher sta leta 1943 poročala o slabih operativnih rezultatih pri nekaterih aktivistih v Savinjski dolini (»V glavnem [se] izgubljajo v skrbi za očuvanje golega življenja. Čeprav se doslej niso izkazali, upava, da bodo na novem, lažjem terenu koristili.«), med drugim tudi pri Rudiju Cilenšku,¹⁴ zato sta jih poslala na Koroško.¹⁵ Proti koncu vojne je Okrožni komite KPS Celje Oblastnemu komiteju KPS za Štajersko o Vrankarju poročal:

Prvotna šola v Grižah, zgrajena leta 1838
(foto: Hana Habjan).

⁹ Danes se po omenjenih partizankah v Žalcu imenujeta dve ulici, ki (kako ironično!) potekata pravokotno druga na drugo.

¹⁰ SI_ZAC/0609, Spis K 108/69, Zasebna tožba, 29. 10. 1969, fol. 1v, 2r.

¹¹ V literaturi se pojavljajo različne navedbe o tem, kdaj je družina odšla v ilegalo. Glede na zbornik o Slovenkah med vojno naj bi to bilo po napisni akciji, izvedeni 7. julija 1941, Kotnik pa navaja maj 1941. Geršk, *Slovenke v narodnoosvobodilnem boju*, str. 87.

¹² Kotnik, *Spomeniki in spominska obeležja*, str. 25; Geršk, *Slovenke v narodnoosvobodilnem boju*, str. 87.

¹³ Kregar, *Vigred se povrne*, str. 96.

¹⁴ Leta 1941 je bil zaradi malomarnega ravnanja z orožjem za 8 mesecev izključen iz partije. SI_AS/1589, t. e. 4452, mapa Cilenšek Rudi, anketni list, 20. 6. 1946.

¹⁵ Dokument št. 72: Poročilo štaba IV. operativne cone NOV in POS z dne 12. aprila 1943 glavnemu poveljstvu o položaju na Koroškem in Štajerskem. Lukman, *Dokumenti ljudske revolucije v Sloveniji*, str. 185.

⁸ SI_ZAC/0874, t. e. 34, a. e. 151, Šolska kronika, str. 39, 43–45.

»Ves čas od nemške ofenzive se je tov. Vrankar mudil na okraju Žalec, v bližini Liboj. Kakor je okrožnemu komitetu znano, se na kozjansko okrožje ni podal z izgovorom, da ni veze. Prehod je bil sicer res težaven preko Savinje, ker je bilo treba bresti, vendar so potniki prehajali preko Savinje in je torej zveza obstajala. Na okraju se politično ni udeleževal. [...] Njega bomo takoj napotili na vaš center.«¹⁶

Kljub tej oceni je bil pri povojni izgradnji oblasti v Celju maja 1945 imenovan za načelnika Okrajne strokovne zveze v NOO OF (Narodnoosvobodilni odbor Osvobodilne fronte), avgusta pa izvoljen za člana mestnega okrajnega NOO.¹⁷ Kasneje je opravljal še številne druge funkcije, med drugim je bil sekretar Okrajnega komiteja ZKS Slovenske Konjice, predsednik Okrajnega ljudskega odbora Slovenske Konjice, član Oblastnega komiteja KPS, šef biroja za posredovanje dela za MLO in OLO Ljubljana, na koncu pa je bil do svoje smrti leta 1981 predsednik občinskega odbora ZZB NOB (Združenje zveze borcev narodnoosvobodilnega boja) Žalec. Za medvojno in povojno delovanje je prejel več odlikovanj, tako Red Republike s srebrnim vencem (II. red), Red bratstva in edinstva II. stopnje, Red zasluge za narod II. stopnje, Medaljo za hrabrost in Poljsko odlikovanje, bil pa je tudi nosilec Partizanske spomenice 1941.¹⁸

Julijana oziroma Julka Cilenšek – Betka je bila prav tako aktivna članica odporniškega gibanja.¹⁹ Rojena leta 1906 v Grižah v rudarski družini je pred vojno delala kot trgovska pomočnica. Leta 1934 je bila sprejeta v KPS za Celjsko okrožje in tako kot njen mož delovala v delavskih društvih Svoboda in Vzájemnost, obenem pa še v Društvu delavskih žena. Poleti 1941 je bila družina že v ilegali, kjer je ostala skupaj do leta 1943, ko so Rudija premestili na politično delo prek Pirešice. Betka je spomladi 1943 prevzela funkcijo sekretarke Rajonskega komiteja KPS za rajon Lurd, ki je obsegal teren Griže – Migojnice – Liboje, prav tako je bila članica Okrožnega komiteja KPS za Savinjsko okrožje. Rajon je pokrivala do leta 1944, ko je bila poslana na Koroško.²⁰ V poročilu s terena 8. avgusta 1943 je bila opisana kot pridna, a zelo živčna in nestrpna,²¹ »znana po svoji konspirativnosti« in ljubosumnem varovanju svojih točk ter bunkerjev in omejevanju vpogleda v organizacijo v svojem rajonu celo svojim sodelavcem.²² Karakterna

ocena, ki jo je leta 1943 v poročilu CK KPS spisala Marija Šlander – Mica,²³ je verjetno vsaj delno temeljila na sporu, ki je nastal, ko Betka ni hotela Šlandrovi kot nekdanj razrešeni partijki (tako je trdila Betka) razkriti zahtevanih podatkov v zvezi s svojim delovanjem ter je izrazila dvom v imenovanje Šlandrove za članico PK KPS (Pokrajinski komite Komunistične partije Slovenije). Konec leta 1943 je bila Betka razrešena s položaja sekretarke in izključena iz komiteja zaradi očitane nepravilnega odnosa do višjih »komitetov« in sodelavcev, kar je med aktivisti povzročalo osebne spore, njeno mesto sekretarja v okrožju pa je prevzel Tone Bole, ki je prišel z Dolenjske.²⁴ V zvezi z degradacijo, ki je sledila konec leta 1943, je Betka še več let po vojni vlagala pritožbe na CK KPS, v katerih je, nazadnje leta 1947, opozorila na koruptivne aktivnosti nadrejenih v trgovskem podjetju Nama, kjer je tedaj delala, v zvezi z nakaznicami in šivalnimi stroji. Poklicana je bila na zagovor in posledično je na CK KPS poslala pismo z besedami: »... vzemite naznanje, da sem do podrobnosti preučila besede Tov. sekretarja (Staneta Kavčiča, op. avt.) in tako prišla do zaključka, da je v celoti pravilno njegovo naziranje. Zato odstopam od vseh svojih zahtev in trditev, ter prosim, dase mi oprostijo in me po vaši uvidevnosti čimprej vključijo v aktivno delo partije.«²⁵ V dokumentaciji Julke Cilenšek v arhivih CK ZKS najdemo še prošnje za priznanje delovnih let za obdobje, ko je delovala kot politična aktivistka.²⁶

Med vojno je Gestapo izvedel akcijo iskanja Betkinega bunkerja in pri tem skoraj ujel Cilenškove ženske. Betka si je uredila zemljanko v gozdu blizu Liboj, kjer je ponavadi bivala s hčerama, hkrati pa so se v bližini odvijali sestanki okoliških aktivistov. Gestapo je po predhodni izdaji pričel z iskalno akcijo, v kateri so jih 24. februarja 1943 izsledili, vendar jim je uspelo pobegniti. Laura je kasneje opisala svoje notranje stanje v trenutkih, preden so bile odkrite: »Hotelo se mi je smeha, veliko smeha. Pravzaprav ne vem

organiziranju odborov SPŽZ, 8. 8. 1943. Gerk, *Slovenke v narodnoosvobodilnem boju*, str. 89.

²³ Rojena leta 1911 v Preboldu, umrla 1973 v Ljubljani. Leta 1938 je postala članica KPS Prebold in okrožnega komiteja Celje. Leta 1941 je postala ilegalka – kurirka CK KPS v Ljubljani in sodelavka centralne partijske tehniške v Ljubljani, bataljonska politkomisarka, pomočnica komisarja v Tomšičevi brigadi, članica Okrožnega komiteja KPS za Belo krajino, članica in organizacijska sekretarka oblastnega komiteja KPS za Štajersko, odposlanka Pokrajinskega odbora OF za Štajersko, udeleženka kočevskega zbora od 1. do 3. oktobra 1943, članica plenuma SNOO in članica slovenske delegacije AVNOJ. Po vojni je delala v sindikalnem gibanju v Beogradu v kadrovskem odboru in v kontrolni komisiji CK KPS. Prejela je odlikovanja za hrabrost, za zasluge za narod, bratstvo in enotnost ter Spomenico 1941. Gerk, *Slovenke v narodnoosvobodilnem boju*, str. 8–9. El. vir: Požun, *Šlander, Marija (1911–1973)*.

²⁴ Deželak Barič, *Komunistična partija Slovenije*, str. 270.

²⁵ SI AS 1589, t. e. 4452, mapa Cilenšek Julka – »Betka«, dopis Kontrolni komisiji pri CK-ju 15. 1. 1947; dopis CK-ju KPS, 8. 3. 1947.

²⁶ SI AS 1546, t. e. 6, mapa Cilenšek Julijana.

¹⁶ SI AS 1639, t. e. 654, mapa VI., dopis Okrožnega komiteja KPS Celje Oblastnemu komiteju KPS za Štajersko, 27. 3. 1945.

¹⁷ Orožen, *Oris svobodne zgodovine Celja*, str. 47, 49.

¹⁸ Kotnik, *Spomeniki in spominska obeležja*, str. 26. Kregar, *Vigred se povrne*, str. 96. Trstenjak, *Rudi Cilenšek – Vrankar*, str. 1. SI AS/1589, t. e. 4452, mapa Cilenšek Rudi, popisni list člana ZK Slovenije; izjava R. Cilenšek, 22. 9. 1959.

¹⁹ Kregar, *Vigred se povrne*, str. 96.

²⁰ Gerk, *Slovenke v narodnoosvobodilnem boju*, str. 87–89.

²¹ Adamič, *Dokumenti organov in organizacij NOB*, str. 80.

²² Poročilo članice PK KPS za severno Slovenijo CK KPS o

čemu. Zahotelo pač. Kljub temu, da sem že dve leti živela v teh nenavadnih okoliščinah, sem bila vendarle še otrok; še trinajst let jih nisem dopolnila.²⁷ Nada in Laura sta bili glede svojega dela pozimi 1942/43 omenjeni v poročilu sekretarja Okrožnega komiteja KPS za Savinjsko dolino Albina Vipotnika Pokrajinskemu komiteju KPS za Štajersko: »Omembe in pohvale vredno je tudi delo Betkinih dveh hčerk, ki prav pridno rišejo najrazličnejše karikature, katere nalepljene po zidovih in plotih dvigajo moralo in borbeno zavest slovenskega ljudstva.«²⁸ Nada, starejša od hčera s partizanskim imenom Božena,²⁹ je spomladi 1944 prevzela funkcijo sekretarke SKOJ v rajonu Tabor, hkrati pa je postala še članica Okrožnega komiteja SKOJ. Jeseni 1944 je pričela z delom v Okrožnem pooblaščenstvu OZNE, že 24. decembra istega leta pa je padla v Kandršah.³⁰

Meta Rainer je 17. oktobra 1970 prek odvetnika Saše Skubica iz Ljubljane, pravnega zastopnika časopisa *Pavliha*,³¹ na vloženo tožbo podala ugovor, da dejanje, katerega je obtožena in je predmet zasebne tožbe, sploh ni kaznivo dejanje. V ugovoru je utemeljevala, da je na podlagi z njene strani predloženih dokazov razvidno, da se je šola imenovala po Ivanki Uranjek, zato v svoji pesmi ni navajala neresnic, temveč je samo opisala dejansko stanje, »in sicer, da se je med dvema blokoma razvnel boj, kar tudi drži«. Prav tako se je spraševala, čemu bi z objavo pesmi povzročila plaz očitkov na ZZB NOB, saj ta sploh ni omenjen. Zankala je tudi, da bi s svojim načinom izražanja zaničevala zasebnega tožilca ali druge osebe, povezane s preimenovanjem šole. Nadalje je v ugovoru zapisala, da se bo v primeru neuspelega ugovora sklicevala na priče. Kot dokaz je predložila prepis statuta osnovne šole »Ivanke Uranjek« v Grižah z dne 30. marca 1966 z dopolnitvami z dni 7. in 11. aprila 1966.³²

Še pred vložitvijo tožbe s strani ZZB NOB je Meta Rainer uredništvo *Pavlihe* obvestila o ozadju nastanka pesmi »Od Griž pa do Žalca«. O sporu »med obema taboroma« jo je obvestil kolega z griške šole, ki je govoril v imenu učiteljskega zbora, z željo, da to zadevo objavi v *Pavlihi*. Prav zaradi občutljivosti zadeve je teden dni kasneje pesnica še enkrat govorila z njim, da se prepriča o njegovi odločenosti glede objave. Griški učitelj je vztrajal pri svoji prošnji ter jo obvestil, da se je šola že več let imenovala po Ivanki Uranjek, četudi ne uradno. Uranjekovo so izbrali, ker je izhajala iz Griž, kot mlada učiteljica pa je na šoli tudi poučevala. Na koncu pisma se je pesnica

spraševala o moralni plati zgodbe: »če se je šola res ves čas imenovala po Ivanki in so jo spriče lepega novega poslopja spodrinili morda iz gole častihlepnosti ljudje, ki imajo vplivno besedo? Samo to sem hotela kritizirati.«³³

Ivanka Uranjek, »prva žrtev fašističnega terorja z območja občine Žalec«, se je rodila 7. aprila 1921 kot deveti otrok v revni rudarski družini iz Griž. Njen oče je, tako kot Nadin v Libojah, trpel težke življenjske razmere rudarja v Zabukovici. Po končani osnovni šoli je leta 1932 izobraževanje nadaljevala na celjski gimnaziji ter ga leta 1941 zaključila z maturo na učiteljski šoli v Ljubljani. Na griški šoli je občasno poučevala, čakala pa je še na dekret³⁴ o namestitvi na šolo v Grižah. Leta 1937 je postala članica SKOJ-a, kjer se je med drugim družila z Vero Šlander in Karlom Destovnikom – Kajuhom, po okupaciji pa je pričela z organiziranjem narodnoosvobodilnega gibanja v Zabukovici. Kot prva slovenska talka je bila skupaj z devetimi krškimi SKOJ-evci 30. julija 1941 ustreljena v gozdu Dobrava pri Brežicah, potem ko je bila aretirana ob poskusu predaje propagandne literature njihovi skupini. Dne 28. julija je polna mladostne, nepremišljene samozavesti³⁵ prispela v Krško in iz neznanega razloga pri lokalnem brivcu pustila aktovko, polno propagandnega materiala, ki jo je potem ta odnesel na policijo, medtem ko je ona po Krškem iskala SKOJ-evce, kar je sprožilo množično akcijo iskanja aktivistov. Množični grob je ostal skrit vse do konca vojne, ko je njegovo lokacijo očetu enega izmed ustreljenih aktivistov razkril logar, ki je bil v času streljanja ujetnikov v bližini. Dne 30. novembra 1945 so žrtve prenesli na krško pokopališče.³⁶ Ivanka pa ni bila edina žrtev rudarske družine Uranjek iz Griž. V boju z okupatorskimi silami sta padla tudi Ivanka starejša sestra Pepca in njen mož, ki sta se pridružila Pohorskemu bataljonu, ter moža dveh njenih sester.³⁷

Nekaj dni po vložitvi zasebne tožbe je pesnica odgovorila na pismo, ki ji ga je poslala Irena Špenko iz *Pavlihe*, in ji podala izčrpne argumente v zvezi z zadevo: zankala je osebno poznanstvo s katerokoli

²⁷ Cilenšek, *Volčjak*, str. 93.

²⁸ Luštek, *Dokumenti ljudske revolucije v Sloveniji*, str. 570.

²⁹ Lukman, *Dokumenti ljudske revolucije v Sloveniji*, str. 347.

³⁰ Gerk, *Slovenke v narodnoosvobodilnem boju*, str. 88.

³¹ Stroške zagovora je kril časopis *Pavliha*. SIKZAL, Zbirka Meta Rainer, 21.2.6, pismo Irene Špenko, 4. 11. 1969.

³² SI_ZAC/0609, Spis K 108/69, Ugovor, 17. 10. 1970, 6r, 6v, 7r.

³³ SIKZAL, Zbirka Meta Rainer, 21.2.2, pismo *Pavlihi*, 19. 9. 1969.

³⁴ SIKZAL, Zbirka Meta Rainer, 15.2.2, pismo Špenkovi, 6. 11. 1969.

³⁵ SI_ZAC/0360 ZZB NOV Žalec, t. e. 12, a. e. 36, Življenjepis Uranjek Ivanke iz Griž.

³⁶ SI_ZAC/0360 ZZB NOV Žalec, t. e. 12, a. e. 36, Življenjepis Uranjek Ivanke iz Griž. Kot zanimivost – gradivo izhaja iz fonda ZZB NOB Žalec, ki so ga njegovi predstavniki zbrali na terenu med letoma 1955 in 1959 z namenom objave v zborniku na temo ženskega delovanja v NOB med vojno. Medtem ko dokumentacijo o Ivanki najdemo na več mestih (življenjepis je med drugim prispevala njena sestra Marija), pa je o Nadi Cilenšek med zapiski o ženskah iz Griž le zapis »Manka mi pa, od Nade Cilenšek«. V Lukman, *Dokumenti ljudske revolucije v Sloveniji*, str. 349, je navedeno, da je v SKOJ vstopila leta 1938.

³⁷ SI_ZAC/0360 ZZB NOV Žalec, t. e. 12, a. e. 36, Življenjepis Uranjek Ivanke iz Griž.

stranjo, njen interes je bil izključno »z moralne strani, ker se ni mogla strinjati z načinom, kako so eno žrtev NOB neupravičeno zavrgli zaradi druge žrtve NOB«. Prav tako je poudarila, da se je kot upokojena učiteljica postavila na stran »Prosvete«, saj je učiteljski zbor³⁸ griške šole sam izbral Ivanko Uranjek, pa vendar je ZZB NOB njegovo odločitev prezrl. Nadalje je avtonomnost učiteljskega zbora poudarila s primerom šole v Braslovčah (prav tako v tedanji Občini Žalec), ki je bila »kljub protestom vseh krajevnih organizacij« pod ravnateljevim vplivom poimenovana po dalmatinskem heroju Vladu Bagatu.³⁹ Posebej so jo užalili očitki, da je s svojim pisanjem prizadela Zvezo borcev in družini obeh padlih bork, saj je bila vseskozi »politično neoporečna« in je med vojno utrpela osebne izgube.⁴⁰ Aprila 1970 je Rainerjeva na Jana Kranjca, tajnika Organizacije Zveze borcev občine Žalec, naslovila pismo v zvezi s tožbo – ker ni od sodišča dobila nobenega poziva, je (napačno, op. avt.) predvidevala, da so si na Zvezi borcev premislili, in izrazila pričakovanje, da se ji bodo za izrečene žalitve opravičili. Poleg tega jih je obvestila, da ima dokaze o poimenovanju šole po Ivanki Uranjek ter dodala (mogoče za ščepec ustrahovanja), da je avtorica verza, vklesanega na spomeniku žrtvam NOB v Žalcu.⁴¹

Postopek poimenovanja šole po Nadi Cilenšek je potekal razmeroma hitro: učiteljski zbor griške šole je na delovni konferenci 9. aprila 1969 izrazil nestrinjanje z ZZB NOB Žalec, ki je predlagal poimenovanje nove šole po Nadi Cilenšek, ter željo, da se šola imenuje po Ivanki Uranjek. Dne 6. maja je ravnatelj na delovni konferenci učiteljski zbor obvestil, da se bo nova šola imenovala po Nadi Cilenšek ter da bo sklep⁴² o tem sprejela skupščina občine. Na 8. redni mesečni konferenci 6. junija pa je ravnatelj Smerdelj učiteljski zbor že obvestil o prejetju odločbe o poimenovanju šole po Nadi Cilenšek.⁴³ Zaradi te spremembe so 24. decembra istega leta, na dan obletnice Nadine smrti, hkrati praznovali dan šole in dan JLA, in sicer s proslavo na šoli, na kateri so

Ulična tabla v Žalcu (foto: Hana Habjan).

sodelovali učenci in 18 pripadnikov celjske garnizije JLA, udeležili pa so se je tudi predstavniki družbeno-političnih organizacij, med drugim Rudi Cilenšek. Decembra so sprejeli tudi nov statut šole.⁴⁴ Po Ivanki Uranjek pa je ime dobil pionirski odred griške šole.⁴⁵

21. oktobra 1970 je senat Okrožnega sodišča v Celju sklenil, da se zasebna tožba ZZB NOB Žalec proti Meti Rainer ne dopusti in da se kazenski postopek ustavi. V obrazložitvi je navedel, da je na podlagi predloženih šolskih statutov iz let 1966 in 1969 razvidno, da se je šola najprej imenovala po Ivanki Uranjek, tri leta kasneje pa je na predlog zasebnega tožilca prišlo do njenega preimenovanja. Iz spisanega je bilo prav tako razvidno, da je pri preimenovanju šole prišlo do nasprotovanj, vendar je sodišče zaključilo, da je »[r]azčističevanje določenih stališč na podlagi konfrontacije različnih mnenj [...] v našem družbenem življenju normalen in zaželen pojav« in da pesem Mete Rainer na šaljiv način, a vendar v mejah dopustnosti, prikazuje dejansko stanje, s čimer ne škodi ugledu zasebnega tožnika.⁴⁶ Odvetnik Skubic je pesnico 29. decembra 1970 obvestil, da se ZZB NOB na razsodbo ni pritožil.⁴⁷

Poimenovanje šole v Grižah vztrajno prepleta Meto, Ivanko in Nado. Na proslavi 23. aprila 1977 – ob 40-letnici KPS, 40-letnici KPJ pod vodstvom Josipa Broza Tita in njegovem 85. rojstnem dnevu – so pred šolo slovesno razkrili doprsni kip Nade Cilenšek in Ivanke Uranjek. Poleg učencev sta sodelovala še vaški pevski zbor in godba na pihala iz Zabukovice.⁴⁸ Meta Rainer je v ta namen napisala pesem, katere rokopis lahko najdemo v kroniki griške šole:

³⁸ Na čelu je bil ravnatelj Franc Smerdelj, ki pa, tako Meta Rainer, kot prišlek iz Postojne ni imel interesa, da bi se vmešal v spor glede poimenovanja.

³⁹ Vlado Bagat (Split, 1915 – Olib, 1944), hrvaški politični aktivist in narodni heroj, sodeloval pri osnovanju mornarice NOVJ. Kuzmič, *Antifasistički Split*. El. vir: <http://www.ratna-kronikasplita.com/prilozi/heroji> [10. 9. 2017]. To poimenovanje se je ohranilo do leta 1997. Odlok o ustanovitvi vzgojno-izobraževalnega zavoda Osnovna šola Braslovče. *Uradni list RS*, št. 6/1996, z dne 7. 2. 1997.

⁴⁰ SIKZAL, Zbirka Meta Rainer, 15.2.2, pismo Špenkovi, 6. 11. 1969; 21.2.3, dopis odvetnika J. Jarha, 24. 9. 1969.

⁴¹ SIKZAL, Zbirka Meta Rainer, 21.2.8, dopis tajništvu organizacije ZB Žalec, 13. 4. 1970.

⁴² Odločba o preimenovanju je bila sprejeta 13. maja 1969; v njej Ivanka Uranjek v prejšnjem imenu šole ni omenjena. Odločba o preimenovanju Osnovne šole Griže. *Uradni vestnik Celje*, št. 9, z dne 7. 6. 1969.

⁴³ SI_ZAC/0874, t. e. 37, a. e. 171, Zapisniki učiteljskega zbora (delovnih konferenc), zapisnik delovne konference, 9. 4. 1969.

⁴⁴ SI_ZAC/0874, t. e. 34, a. e. 151, šolska kronika, str. 61, 66. Zanimivo je, da na matičnih listih učencev, vpisanih šol. l. 1964/65, najdemo izmenjaje odtisnjenega žiga z nazivom Osnovna šola Griže in Osnovna šola »Nade Cilenšek« Griže. SI_ZAC/0874, t. e. 28, a. e. 126, Matični listi 1957.

⁴⁵ SI_ZAC/0874, t. e. 36, a. e. 158, Pionirska kronika.

⁴⁶ SI_ZAC/0609, Spis K 108/69, Zasebna tožba, 29. 10. 1969, str. 8, 9.

⁴⁷ SIKZAL, Zbirka Meta Rainer, 21.2.13, dopis odvetnika Skubica, 29. 12. 1970.

⁴⁸ SI_ZAC/0874, t. e. 34, a. e. 151, Šolska kronika, str. 47.

Ivanki in Nadi

Ivanka – tvoje je ime dobilo
V tem trdnem bronu trajen spomenik
A zraven tebe mlade borke lik,
Nam nepoznane Nade lice milo.

Ko mlado je življenje komaj vzknilo,
Iztrgal dušo mu je zli krvnik,
Iz hoste je odjeknil smrtni krik,
Namesto, da bi petje se glasilo.

Na našem nebu zvezdi dve blestita,
A v naših srcih lučki dve gorita,
Dve deklici med nami tu živita!

In dokler tod mladina bo hodila,
Cvet rdeči domoljubja bo gojila –
Ivanke, Nade kri ga bo pojila.

M. R.

Žalec, 8. 3. 1977⁴⁹

Epilog

Po osamosvojitvi Slovenije je z menjavo družbene ureditve in političnih nazorov oblasti prišlo do teženj po preimenovanju številnih zavodov, ki so nosili ime na po nekdanjih boricah NOB, z utemeljitvijo, da ni primerno, da imamo v tolikšni meri zastopane ljudi iz tako kratkega zgodovinskega obdobja. Med drugim je leta 1997 ime spremenila tudi Osnovna šola Nade Cilenšek Griže v Osnovno šolo Griže.⁵⁰ Nade ni bilo več, hkrati pa je z ukinitevijo pionirskega odreda izginila še Ivanka.

Danes, ko se pogosto neti plamen sovraštva povečini med potomci taborov, ki so se oblikovali med drugo svetovno vojno, in se išče razloge za blatenje, želim poudariti, da ni namen tega prispevka kakorkoli omadeževati spomin na padli partizanki Nado in Ivanko, na pesnico Meto ali na Rudija in Julko. Vsi ti so se soočili s terorjem druge svetovne vojne in se fašističnemu sovražniku uprli na takšen ali drugačen način – z večjo ali manjšo mero poguma, pri čemer ni pomembno, pod katerim političnim ali apolitičnim sloganom. Niso ne črni ne beli, temveč nekaj vmes – v sivini zgodovine ljudje z vrlinami in šibkostmi, ki so krojile njihovo življenjsko pot in jo včasih usodno prekinile.

Naj vsi akterji te zgodbe počivajo v miru.

Padlim za svobodo 1941–1945
Vi, ki vam kamen tu stoji
za nas ste dali svojo kri
iz nje svobode sonce sije
iz nje življenje novo klij
kdor je umrl kakor vi
živel bo večno, mrtev ni!⁵¹

VIRI IN LITERATURA

ARHIVSKI VIRI

ARS – Arhiv Republike Slovenije
SI AS 1546 – Zbirka biografij vidnejših komunistov in drugih javnih osebnosti, 1937–1990
SI AS 1589 – Centralni komite ZK Slovenije, Članski dokumenti, predvojni člani
SI AS 1639 – Oblastni komite za Štajersko

ZAC – Zgodovinski arhiv Celje
SI_ZAC/0360 – ZZB NOV Žalec
SI_ZAC/0609 – Okrožno sodišče Celje, Spis K 108/69, Kazenska zadeva Meta Rajner
SI_ZAC/0874 – Osnovna šola Griže

SIKZAL – Medobčinska splošna knjižnica Žalec
Domoznanska zbirka, Zbirka Mete Rainer, Mapa 15 Korespondenca, 15.2 M. Rainer ostalim naslovljencem
Domoznanska zbirka, Zbirka Mete Rainer, Mapa 21, 21.2 Preimenovanje griške osnovne šole, spor in razplet

ČASOPISI

Lesničar – Pučko, Tanja: Satira, če je blaga, ni več resnična satira. *Dnevnik*, 28. 12. 2013. El. vir: <https://www.dnevnik.si/1042617962> [1. 9. 2017].
Rainer, Meta: Od Griž pa do Žalca. *Pavliha*, št. 32, 6. 8. 1969, str. 17.

URADNI LISTI

Odločba o preimenovanju Osnovne šole Griže. *Uradni vestnik Celje*, št. 9, z dne 7. 6. 1969.
Odlok o ustanovitvi vzgojno-izobraževalnega zavoda Osnovna šola Braslovce. *Uradni list RS*, št. 6/1996, z dne 7. 2. 1997.
Odlok o ustanovitvi vzgojno-izobraževalnega zavoda Osnovna šola Griže. *Uradni list RS*, št. 6/1997, z dne 7. 2. 1997.

⁴⁹ SI_ZAC/0874, t. e. 34, a. e. 151, Šolska kronika.

⁵⁰ Odlok o ustanovitvi vzgojno-izobraževalnega zavoda Osnovna šola Griže. *Uradni list RS*, št. 6/1997, z dne 7. 2. 1997.

⁵¹ Meta Rainer (avtorica verz), Spomenik NOB (avtor spomenika Božidar Pengov), Šlandrov trg, Žalec. Register nepremične kulturne dediščine. El. vir: <http://giskd2s.situla.org/rkd/Opis.asp?Esd=10471> [10. 9. 2017].

ELEKTRONSKI VIRI

Register nepremične kulturne dediščine. El. vir: <http://giskd2s.situla.org/rkd/Opis.asp?Esd=10471> [10. 9. 2017].

Kuzmič, Marin (odg. ur.): *Antifašistički Split, Ratna kronika 1941–1945*. Split: Udruga antifašističkih boraca i antifašista grada Splita, 2010. El. vir: <http://www.ratnakronikasplita.com/prilozi/herojji> [10. 9. 2017].

Pilih, Tanja: Meta Rainer. *Spletni biografski leksikon celjskega območja in Zasavja*. El. vir: <http://www.celjskozasavski.si/osebe/rainer-meta/172/> [10. 9. 2017].

Požun, Lojze; Šlander, Marija (1911–1973). *Slovenska biografija*. Slovenska akademija znanosti in umetnosti, Znanstvenoraziskovalni center SAZU, 2013. El. Vir: <http://www.slovenska-biografija.si/oseba/sbi658785/#slovenski-biografski-leksikon> [8. 9. 2017]. Izvirna objava v: Slovenski biografski leksikon: 11. zv. Stelè–Švikaršič. Alfonz Gspan et al. Ljubljana, Slovenska akademija znanosti in umetnosti, 1971.

LITERATURA

Adamič, Marjeta (et al.): *Dokumenti organov in organizacij narodnoosvobodilnega gibanja v Sloveniji, knj. 9*. Ljubljana: Arhiv Republike Slovenije, 2003.

Cilenšek, Laura: Volčjak. Liboje: *25-letnica »Svobode«: 1929–1954*. Liboje: Delavsko prosvetno društvo »Svoboda« Liboje, 1954.

Deželak Barič, Vida: *Komunistična partija Slovenije in revolucionarno gibanje 1941–1943*. Ljubljana: Inštitut za novejšo zgodovino, 2007.

Geršk, Stana (et al.): *Slovenke v narodnoosvobodilnem boju: zbornik dokumentov, člankov in spominov*. Ljubljana: Borec, 1970.

Kotnik, Anton (et al.): *Spomeniki in spominska obeležja NOB v občini Žalec*. Žalec: Občinski odbor ZZB NOB Žalec, 1986.

Kregar, Tone: *Vigred se povrne. Druga svetovna vojna na Celjskem*. Celje: Muzej novejša zgodovine Celje, 2009.

Lukman, Rozalija in Marija Oblak-Čarni: *Dokumenti ljudske revolucije v Sloveniji, knj. 6*. Ljubljana: Inštitut za zgodovino delavskega gibanja v Ljubljani, 1981.

Luštek, Miroslav (odg. ur.): *Dokumenti ljudske revolucije v Sloveniji, knj. 5*. Ljubljana: Inštitut za zgodovino delavskega gibanja v Ljubljani, 1976.

Orožen, Janko: *Oris svobodne zgodovine Celja in okolice: 1941–1979*. Celje: Kulturna skupnost občine Celje, 1980.

Trstenjak, Lojze: *Rudi Cilenšek – Urankar*. Savinjski občan, l. V, št. 9, september 1981, str. 1.

S U M M A R Y

The story of three female fighters: Meta, Ivanka and Nada. Conflict regarding renaming of a school in Griže in 1969

In the summer 1969, the Slovene satiric newspaper *Pavliha* published a five stanza poem »Od Griž pa do Žalca« about a renaming of newly built school by poet Meta Rainer, who ended up facing Union of the Associations of Fighters of the National Liberation Movement of Slovenia of the Community Žalec (ZZB NOB) in the court of law. The poet was sued for defamation and stating untruth regarding renaming of a school. Poet attempted to show in her poem a battle waging between the camps of Ivanka Uranjek and Nada Cilenšek, each trying to get the school named after the respective fallen female partizan.

Original school in Griže was built in 1838, so that by 1969 it no longer met the needs of school faculty or pupils. On 31st August 1969, new school building was opened. It had 13 classrooms, teachers' studies, library, kitchen and gym, as well as central heating. The new school was named after partisan Nada Cilenšek.

Nada Cilenšek was born in 1925 in Migojnice. At the outbreak of the war, Nada was a student at Grammar School in Celje, but in July she and her family joined the partisan movement together with her father Rudi, mother Julka and 11-year-old sister Laura. Nada's parents Rudi (president of the ZZB NOB in Žalec when the new school building was built) and Julka were active members of the second World War resistant movement around Celje and in socialist Yugoslavia, but Nada died in 1944. Ivanka Uranjek, born in Griže in 1921, was a teacher at the school in Griže for a while, but died at the start of the war in Yugoslavia in 1941 as the first Slovene female hostage.

In 1970, the district court in Celje delivered a verdict that a private lawsuit against Meta Rainer is to be stopped. The court stated, that based on evidence presented, it is clear that the school in Griže was previously named after Ivanka Uranjek and that there actually was opposition between two groups regarding renaming of the school. Therefore, the poet did not insult anyone by mentioning the confrontation in the poem, but was rather trying to show the situation in a jocular way.